

B O E R E N Z W A L U W E N I N

W A T E R L A N D

CLM NATUUR
6128
BEHEER/VOGELBEHEER/Vis

tips om het broeden op melkveebedrijven te stimuleren

Colofon

Samenstelling:

Samenwerkingsverband Waterland

Financiering:

Provincie Noord-Holland

De Waterlandse Rabobanken

Tekst:

F. Visbeen en N. Jonker

Adviezen:

H. de Gier

Met dank aan:

H. Filmer, R. de Gier, W. Menkveld,

I. Postma, W. en M. Stam, W. Schenk,

D. Tempelman, en E. Wanders

Foto's en illustraties:

B. van den Brink, F. Visbeen, A.C.

Zwaga, E. Zijp, R. Post, P. Terwan

Vormgeving:

Lay out Werkplaats InBeelding

Druk:

Drukkerij Raddraaier

* Deze brochure is te bestellen bij het

CLM, Postbus 10015, 3505 AA

Utrecht, tel: 030-441301

Prijs f 3,50 (incl. porto). Bij afname
van meerdere exemplaren is korting
mogelijk.

* Overname van onderdelen is
toegestaan, mits de bron wordt
vermeld.

Deze publicatie verschijnt als bijlage
bij nummer 24 van de Nieuwsbrief
van de Stichting Vrijwillig Natuur en
Landschapsbeheer Noord-Holland

tips om het broeden op melkveebedrijven te stimuleren

CLM

6128

04/10/2006

CLM

NATUUR //

BEHEER /
VOGELBEHEER /
VIS

Waarom een brochure over zwaluwen op
het bedrijf?

Het idee is geboren tijdens het tellen
van nesten. Er wordt al snel geroepen:
*"Het gaat slecht met de zwaluwen. In
moderne stallen zitten ze niet".*

We hebben zelf kunnen zien dat het
helemaal niet zo is. Vooral als je ze
nestgelegenheid biedt door op de
geschikte plaatsen een paar latten aan
de gording te slaan. De zwaluw is een
nuttig dier dat mooi is om te zien en
vooral veel vliegen en andere insecten
vangt. Wij willen u deze en ook andere
wetenswaardigheden over deze vogel
niet onthouden, vandaar!!

Henk de Gier

I N L E I D I N G

Hoe gaat het met de boerenzwaluw in Waterland? Hoeveel paar broeden er eigenlijk? Gaan ze voor- of achteruit? Niemand die het wist.

Juist omdat zwaluwen zo duidelijk bij het boerenbedrijf horen, besloot het Samenwerkingsverband Waterland een onderzoek te starten. In de zomer van 1992 bezochten vogeltellers alle melkveebedrijven in Waterland-Oost. Het resultaat was ver boven de verwachtingen. We telden meer dan duizend nesten. Per bedrijf gemiddeld zeven paren. En dat is, ook landelijk gezien, zeer veel.

De komende jaren gaat het onderzoek naar de boerenzwaluw door. Allereerst blijven we volgen hoeveel paar er in Waterland broeden. Verder starten we met experimenten om het broeden in nieuwe stallen te bevorderen. We slaan spijkers en latjes en plaatsen electriciteitszadels en kunstnesten op geschikte plaatsen. Zo willen we er achter komen waar de zwaluwen de voorkeur aan geven.

Door met z'n allen goed te kijken naar het gedrag en de nesten, kregen we verschillende ideeën over hoe we het broeden van boerenzwaluwen kunnen stimuleren. Ook u kunt daar een rol in spelen. In dit boekje geven we zoveel mogelijk tips die U op uw bedrijf kunt toepassen. Want ook op moderne melkveebedrijven met nieuwe gebouwen is plaats voor de boerenzwaluw. Hij hoort er gewoon bij.

oeren zwaluwen

De boerenzwaluw spreekt tot een ieders verbeelding. Hij symboliseert de nieuwe lente en de komende zomer. Scherend over het land en rond de boerderij is het een opvallende verschijning. De vogels hebben een karakteristieke gevorkte staart, lange staartpenen en een gestroomlijnd lichaam. Ze zijn gespecialiseerd in de jacht op insecten.

In april kunt u de eerste boerenzwaluwen rond de boerderij verwachten. De meesten arriveren in mei. Ze maken druk kwetterend en zingend hun terugkeer bekend. Ze blijven tot in oktober, wanneer ze weer wegtrekken naar de overwinteringsgebieden. De boerenzwaluw overwintert ten zuiden van de evenaar, op ruim 9000 km afstand van Nederland. Uit ringonderzoek blijkt dat Engelse zwaluwen vooral in Zuid-Afrika overwinteren en dat de Russische en Siberische vogels verblijven in Zambia en Mozambique. Over de Nederlandse vogels bestaat nog onduidelijkheid; er zijn terugmeldingen uit Transvaal, Namibië en Zaïre.

Van oorsprong nestelen boerenzwaluwen langs rotswanden, bij grotingangen en in holle bomen, in de buurt van steppen waar kuddes grazende dieren leven. Tegenwoordig is het een typische cultuurvolger. In Nederland is de boerenzwaluw een algemene broedvogel. De totale populatie wordt geschat op 150.000 paar. In Noord-Holland gaat het om 7.500-10.000 paar.

Voedsel

De boerenzwaluw eet alleen insecten. Ze foerageren laag boven de grond, en soms boven het water. Met warm weer vliegen ze ook hoog in de lucht.

De insecten worden voornamelijk rond de boerderij, maar ook in de stal gevangen. Bij boeren staat de boerenzwaluw dan ook bekend als een prima insectenbestrijder. Ze vangen voornamelijk grote insecten. Uit analyse van de uitwerpselen blijkt dat acht van de tien insecten vliegen zijn. Met name grotere soorten, zoals brom-, stal- en zweefvliegen worden gevangen, maar ook kleinere insecten, zoals gaasvliegen staan op het menu. Een nest met vijf jongen krijgt per etmaal maar liefst 6.000 van die grote insecten gevoerd. Voordat een jong kan uitvliegen blijken er zo'n 150.000 insecten nodig te zijn.

De grote behoefte aan grote insecten verklaart waarom boerenzwaluwen vooral voorkomen op melkveebedrijven. Het vee trekt immers veel insecten aan.

Nestplaats

Voor het vinden van een geschikte nestplaats is de boerenzwaluw afhankelijk van beschutte plaatsen in boerderijen en stallen. Maar ook hooibergen, loodsen en de onderzijde van bruggen dienen soms als broedplaats.

De toegankelijkheid van de nestplaats is van groot belang. De vogel moet vrij in en uit kunnen vliegen. Er mogen geen obstakels zijn die het invliegen bemoeilijken.

Opvallend is de situering van de nestplaats. De boerenzwaluw zal nooit zijn nest in het volle licht bouwen. Ze geven de voorkeur aan een donkere plaats. Soms in de buurt van de scheiding van licht naar donker, waar ze profiteren van de schaduw. Ze zitten graag in het donker en kijken naar het licht. Het nest hangt vaak tegen een dwarsbalk of gording. Ze gebruiken graag oneffenheden op het hechtingsvlak om het nest tegen te bouwen. Het nest zit dicht tegen het dak of plafond aan, waar de warmte van de zon goed voelbaar is. Ze vragen maar weinig ruimte.

De boerenzwaluw kan vanaf eind april met de bouw van het nest beginnen. In de vestigingsfase vliegen ze af en aan. Beide partners bouwen het nest in ruim een week. Ze metselen het nest van klei, soms vermengd met plantenresten. De voering bestaat uit kleine, vaak witte veertjes. Soms gebruiken ze het nest van vorig jaar. Ze zijn plaatstrouw. Als een boerenzwaluw bij u succesvol broedt, keert hij - als hij de winter overleeft - het volgende jaar weer terug.

Broeden

Het vrouwtje legt vier tot vijf witte eitjes met bruine spikkels, en zij neemt het broeden grotendeels voor haar rekening. Na ruim twee weken komen de jongen uit, en breekt er een drukke tijd aan. Beide ouders voeren de jongen. De jongen vliegen na ongeveer drie weken uit. Zij worden dan nog een week gevoerd en ze zitten vaak op draden of de dakrand gezellig te kwetteren. De zwaluwen hebben twee tot drie broedsels in één seizoen.

Overlast

Soms zult u wat overlast ondervinden van de aanwezigheid van boerenzwaluwen. Ze produceren namelijk behalve het gezellige gekwetter ook veel uitwerpselen. Soms kiezen ze een vaste zitplaats waar de uitwerpselen lastig zijn. Met een beetje moeite is die overlast wel te beperken. Zie hiervoor de tips.

Dit kan u doe

1. Voorkomen van overlast

Overlast treedt vooral op als ze nestelen boven uw auto, machines, de melkput, de werkbank of in de bijkeuken. De uitwerpselen kunnen vastkoeken op de (betonnen) bodem.

U kunt de overlast beperken met de volgende maatregelen:

- Als u een stukje hout van tien bij tien centimeter op vijftien centimeter onder het nest aanbrengt, is het probleem vaak al opgelost. De stront valt op het plankje en de vogels kunnen vrij af en aanvliegen. Grotere plankjes belemmeren het aanvliegen en maken na het broeden het nest in de toekomst ongeschikt;
- U kunt de machines of auto na het gebruik afdekken met een stuk plastic of krant;
- U kunt onder het nest met jongen zand op de bodem strooien. De uitwerpselen vallen op het zand en koeken niet aan. Na het uitvliegen van de jongen is het zand met uitwerpselen snel opgeveegd;
- Op een plaats waar u geen nesten wenst, kunt u de balk gladschilderen met bijvoorbeeld grondverf, waardoor de nestplaats definitief ongeschikt wordt.

Beter in één keer het probleem oplossen dan tien keer het nest eraf stoten.

Door deze maatregelen kunt u het poepprobleem verminderen en blijven genieten van de zwaluwen en hun jongen.

2. Verbeteren aanvliegmogelijkheden

Boerenzwaluwen broeden het liefst steeds in dezelfde schuur. Wanneer ze in het voorjaar terugkomen, zorg dan dat de staldeuren openstaan. Ze kunnen zich dan rustig vestigen.

Ze gebruiken echter niet altijd de staldeuren. Soms blijkt een kleinere opening al voldoende, bijvoorbeeld een kapot ruitje in de stal. Ze moeten dan wel direct vanuit de stal het volle daglicht in kunnen vliegen en er mogen geen bomen in de weg staan. Verder moet zo'n vlieggat onbereikbaar zijn voor katten. Daar waar de kat rustig naast het vlieggat de zwaluwen op kan zitten wachten, zal het met de vogels en hun broedsel niet veel worden.

Ook hier broeden veel zwaluwen, mede omdat de deuren altijd open staan.

Huiszwaluwen zoeken net als boerenzwaluwen modderige plaatsen op.

3. Zorgen voor nestmateriaal in een droog voorjaar

Voor de bouw van het nest gebruiken zwaluwen stevige modder. Vooral in droge perioden ontstaat soms een tekort aan nestmateriaal. Het kan dan geen kwaad om nu en dan op het erf kleiige plekken nat te houden door er een emmer water op te gooien.

Zwaluwen nestelen aan de gordingen in de schaduwzijde t.o.v. de lichtplaat.

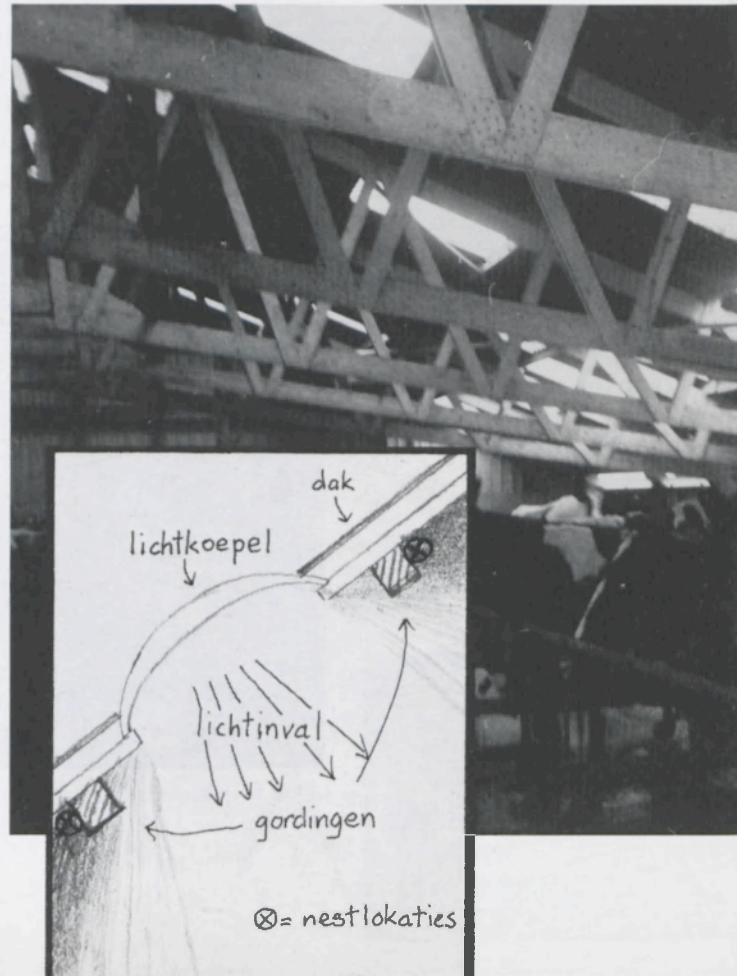
4. Bevorderen broedgelegenheid

a. Plaats voor het nest

Zwaluwen 'plakken' hun nest meestal tegen een balk. Het liefst gebruiken ze een uitsteeksel om het nest aan te bevestigen: een panlat, een TL-armatuur, een spijker, zadels van een electriciteitsleiding of een contactdoos. Mocht u dit soort zaken aanleggen of vernieuwen, dan kunt u dat zo doen dat de zwaluwen daarvan meeprofiteren. Zorgt u er dan voor:

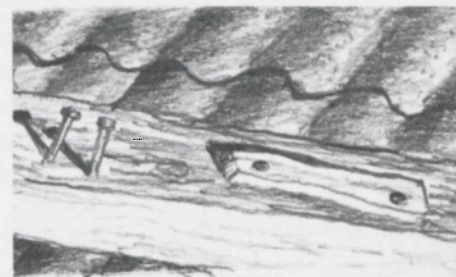
- dat de nestplek zo donker mogelijk is zodat de vogels vanaf het nest naar het licht kunnen kijken;
- dat u tien tot vijftien centimeter ruimte vrijlaat tussen het dak en de aanhechtingsplaats;
- dat de nestplek niet geverfd of gelakt is.

Door deze maatregelen kunt u de keuze van de nestplaats sturen. Tref deze voorzieningen vooral boven de mestgang en juist niet boven de voergang. Zo beperkt u mogelijke overlast.

b. Plankjes aanbrengen

U kunt extra voorzieningen voor boerenzwaluwen treffen. Op balken van glad hout helpt het maken van aanhechtingsmogelijkheden zoals het slaan van spijkers of het aanbrengen van een plankje van vijf bij tien centimeter. De afstand tot het dak mag niet meer dan vijftien centimeter zijn.

c. Kunstnesten

De ware liefhebbers kunnen kunstnesten bestellen bij Vogelbescherming. Of die echt werken en of ze echt nodig zijn weten we nog niet, maar in 1993 start het Samenwerkingsverband met verschillende experimenten. Daarna weten we meer.

d. De hooiberg

Boerenzwaluwen broeden ook graag onder de kap van de hooiberg. Ze verdwijnen echter zodra de berg buiten gebruik raakt. De kap raakt vol stof en spinnewebben. De kap in het vroege voorjaar uitraggen met een takkenbezem lijkt voor de zwaluwen voldoende.

Tijdens het hooien raakt de berg steeds voller. Het optakelen van de kap hindert de broedende zwaluwen niet. Zorg er wel voor dat tussen het hooi en de kap voldoende ruimte blijft bestaan.

5. Bevorderen broedsucces

a. Nesten ontzien bij het schoonspuiten van de stal.

Veel stallen krijgen in het voorjaar een grote schoonmaakbeurt. Met de hoge drukspuit wordt de hele stal schoon gespoten. In die periode kunnen er al zwaluwen broeden. Zoek van tevoren uit waar de nesten zitten en ontzie die tijdens het reinigen.

b. Zorgen voor veilige zitplaatsen voor de jongen.

De jonge zwaluwen zitten graag op een plaats met goed uitzicht, zodat de ouders ze gemakkelijk kunnen voeren. Vroeger waren dat vooral telefoondraden, maar die zijn er niet meer.

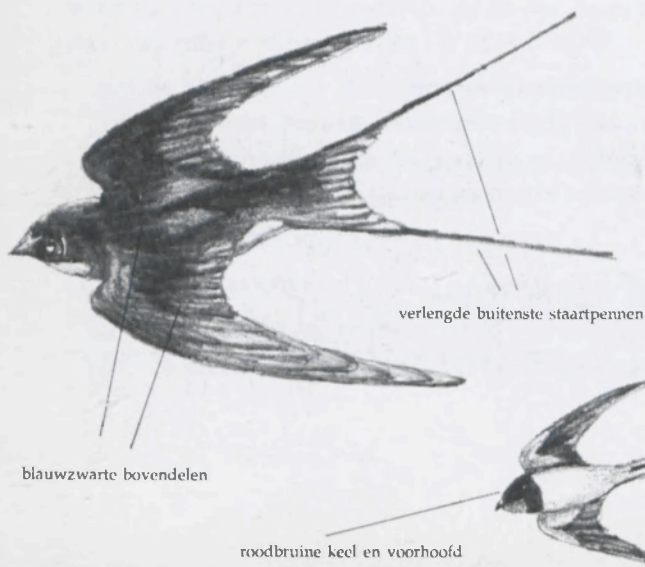
Als de katten op uw bedrijf regelmatig jonge zwaluwen vangen, kunt u een veilige zitplaats voor de jongen maken door tussen twee gebouwen een draad te spannen. Let wel op dat de draad niet onder een boom door loopt, want daar houden ze niet van.

6. Eigen onderzoek

U kunt ook zelf volgen hoe het het broedsucces van de zwaluwen in Uw stal is. Met behulp van een zaklantaarn en een scheerspiegel die vastgebonden wordt aan een lange steel, kunt U prima in het nest kijken. Zo kunt U zelf zien hoe de vogels broeden, voeden en groeien.

BOERENZWALUW

GIERZWALUW

Nuttige adressen

**Stichting Vrijwillig Natuur en Landschapsbeheer
Noord-Holland**

023-14 30 80

Centrum voor Landbouw en Milieu

030-44 13 01

Miliefederatie Noord-Holland

075-35 15 98

Vogelbescherming

03404-254 06

Enkele andere publikaties van het Samenwerkingsverband

- * **Gevolgen van het uitrijverbod dierlijk mest voor Waterland.** Effecten op landbouw, milieu en natuur in een veenweidegebied.
- * **Mest in Waterland.** Naar een optimaal gebruik van mest in een veen weidegebied.
- * **Bloemrijke slootkanten in Waterland.** Een visie op beheer en ontwikkeling.
- * **Waterlandse slootkanten.** Effecten van perceelsgebruik en inrichting op de slootkantvegetatie.
- * **Grasbanen,** ervaringen uit de praktijk.

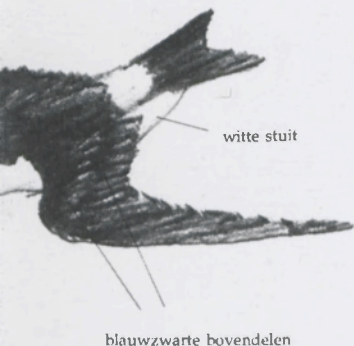
Deze publikaties zijn te bestellen bij het Centrum voor Landbouw en Milieu, Amsterdamsestraatweg 877, 3355 HL Utrecht.

Het Samenwerkingsverband Waterland is opgericht in 1982. Het stelt zich ten doel om oplossingen te zoeken voor knelpunten in het spanningsveld natuur - landbouw, die zowel de natuur als de melkveehouderij ten goede moeten komen.

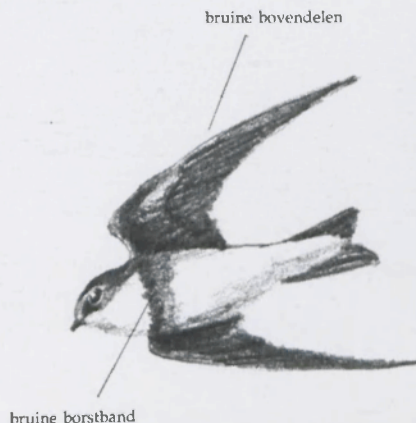
In het Samenwerkingsverband Waterland participeren:

- ~ De Werkgroep Jonge Boeren Waterland;
- ~ De Miliefederatie Noord-Holland;
- ~ Het Centrum voor Landbouw en Milieu;
- ~ enkele onafhankelijk natuurbeschermers.

H U I S Z W A L U W

O E V E R Z W A L U W

helderwitte onderzijde

bruine borstband

N. Disseldorp (Zunderdorp):

'Zwaluwen zijn prachtig. Je kan er op een eenvoudige manier rekening meehouden. Overdrijven hoeft niet, maar een plankje onder het nest is snel getimmerd.'

W. Pronk (Broek in Waterland):

'Als kind ben je opgegroeid met de natuur op het bedrijf. Zwaluwen horen daar gewoon bij!'

J. Spaans (Broek in Waterland):

'De boerenzwaluw is een goede vliegenvanger en daarmee een milieuvriendelijke insektenbestrijder op het melkveebedrijf.'

B. Spelt (Ransdorp):

'Ik heb veel plezier van de zwaluwen rond het bedrijf'

N. Terra (Overleek):

'Zwaluwen zijn mooie en gezellige vogels en ze vangen nog een hoop vliegen ook!'

